

Torsdag med THORS

10/7 -80

OM MAN HAR PROBLEM med fraseologin, dvs när det gäller att konstruera olika uttryck är Svensk handordbok eller Illustrerad svensk ordbok till stor hjälp, påpekar prof. Thors.

En läsare har noterat frasen "Problemet har väckt huvudbry" och känner förvåning inför den.

Frågan i och för sig är givetvis enkel att besvara: man säger "har vållat huvudbry". Den leder emellertid in på ett allmännare konstaterande: det är vanligt, både i svenskan och i andra språk, att vissa ordkombinationer är fasta, särskilt kombinationer av vissa verb och substantiv eller vissa adjektiv och substantiv. Så t.ex. hör ordet **bevåg** så gott som alltid ihop med verbet **göra** och ordet **egot**: göra något på eget bevåg, man säger vanligen **utöva inflytande** på någon, men inte gärna "utöva påverkan", trots att **inflytande** och **påverkan** är synonymmer.

Dylika fasta vändningar är en viktig beståndsdel av språket. Den som har svenska som modersmål tvekar sällan om konstruktionen av sådana ordgrupper; för andra kan de däremot förefalla besvärliga. I svenskan är "Svensk handordbok" till stor hjälp i fraseologin, dvs

konstruktionen av uttryck, liksom givetvis "Illustrerad svensk ordbok"; de har internationellt ryktbara motsvarigheter och förebilder framför allt i engelska arbeten som "The Concise Oxford Dictionary".

En annan insändare frågar: "Är det faktiskt alltid nödvändigt att skriva **X. verkade som kyrkoherde** i Y. i nio år och Andersson verkade som brigadkommendör i Dragsvik från 1955 till 1960?"

Det är tröttsamt med det ständiga verkanudet."

Det naturliga sättet att uttrycka det som frågeställaren menar är helt enkelt att använda ordet **vara**: **X. var kyrkoherde . . . , Andersson var brigadkommendör**. Det är ett så enkelt uttryckssätt, att någon kanske tycker att det inte är fint nog. Men det enkla verbet låter det väsentliga i satsen träda fram mer pregnant: den omtalade personen och hans ställning.

Verka är på sin plats t.ex. i en sats som "Han verkade länge som uppburen lärare", där betydelsen "var verksam" är framträdande. I angivelser av tjänsteställning, ämbete förekommer **verka** ibland till **leda** i en del publikationer hos oss; man kan i dylika fall anta schablonmässig översättning av det finska **toimia**.

Till slut i dag några rader om adjektiven på **-iv** (**massiv**, **aktiv** etc.), som det någon gång varit tal om. Man hör ju allt oftare betoning på första stavelsen: **massiv** osv. Språknämnden i Stockholm ger ut en tidskrift **Språkvård**. Dennes senaste nummer innehåller svar på en fråga, om det är korrekt att säga **massiv** med betoning på första stavelsen. Svaret är, att detta inte kan anses oriktigt och att "adjektiven på **-iv** tycks vara på väg bort från den tidigare ändelsebetoningen till en betoning på första stavelsen". Men det sägs också att de som uttalar **massiv** med ändelsebetoning inte har någon anledning att ändra sitt uttal. — Som synes är tendensen den samma i Sverige som hos oss, och den gäller även ord som **konstruktiv** o.dyl., alltså flerstaviga på **-iv**.

Carl-Eric Thors

Torsdag med THORS

17/7 -80

Denna vecka utreder professor Thors bl.a. de finlandssvenska "väsande s-ljud" som pågår radiolyssnare på Åland samt hur ordet terapeut ska uttalas.

En åländsk läsare ställer två frågor som föranleds av tendenser hos finlandssvenska radiotalare.

"Varifrån kommer det väsande s-ljud, som så många (de flesta) av de finlandssvenska radiörösterna pinar sina lyssnare med?"

Jag förmodar att med "det väsande s-ljudet" avses ett s-ljud som låter "tjockare" — mer likt **sje-ljudet** — än det vanliga s-ljudet i svenskan. Det klandrade ljudet beror säkerligen ytterst på inflytande från finskan. Det finska s-ljudet uttalas ofta mer sje-ljudsligt (i våra öron), i finskan som ju saknar sje-ljudet spelar det mindre roll med ett "skarpt" (mot tänderna uttalat) s-ljud. I vårt språk däremot behövs en klar skillnad mellan **s** och **sje** och ett tydligt s-ljud är nödvändigt i svenskan.

Samme frågande påpekar en osed som "speciellt ett par av de finlandssvenska radiörösterna lagt sig till med? Nämligen att viska slutet av varje mening?"

Ett "viskande" uttal av slutstavelsena i längre ord eller av slutorden i en mening är en osed

som påtalades redan av Hugo Bergroth i hans *Finlandssvenska* (1917). Ovanan förekommer mer eller mindre tydligt hos många finlandssvenskar, men borde självklart undvikas av dem som talar offentligt.

Det som verkar som viskning är egentligen ett obetonat uttal av slutstavelsena.

En annan uttalsfråga: "Hur skall man uttala ordet **terapeut**?"

Den frågande har i *Bonniers lexikon* funnit uttalsuppgiften **pevt**, alltså med **e+v**, medan en släkting i Sverige till honom säger att det uttalas **terapefft**.

Det grekiska lånordet **terapeut** har — liksom vissa andra, mer sällsynta grekiska ord med **eu** — olika standarduttal i Sverige och Finland. Hos oss uttalas **eu** i **terapeut** normalt som **e+u**, medan uttalet **e+v** är vanligt i Sverige (det upptas också i *Akademiens ordlista*, 10 uppl. 1973). Jag skulle acceptera båda uttalen, men vill framhäva att vårt **e+u** känns naturligt hos oss. Däremot vill jag bestämt utdöma det tyskpåverkade uttalet med **öj**, som man stundom får höra hos oss. Det alternativa rikssvenska uttalet med — **eff** — skulle jag inte heller rekommendera; det förefaller ha kommit in från den moderna grekiskan, men är olämpligt i svenskan.

Vissa frågor måste stå över till nästa gång, bl.a. om **punk**.

Med hälsningar från Oravais

Carl-Eric Thors